

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่าทรัพยากรมนุษย์ (Human resources) เป็นส่วนสำคัญอันหนึ่งในกระบวนการผลิตสินค้าและบริการ และการพัฒนาประเทศ คุณภาพของทรัพยากรมนุษย์จะมีผลต่อเนื่องไปยังความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาในด้านต่างๆของประเทศหรือของสังคม สังคมใดมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ สังคมนั้นก็จะมีการพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว และกว้างขวาง ตรงกันข้ามหากสังคมใดมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพต่ำก็จะทำให้การพัฒนาประเทศเป็นไปได้อย่างเชื่องช้าและความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจอยู่ในระดับที่ไม่น่าพอใจ ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human resource development) จึงถือเป็นหน้าที่หลักประการหนึ่งของหน่วยงานภาครัฐที่จะต้องดำเนินการ เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพตรงกับที่ต้องการ

การพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์นั้น คือ การพัฒนาตัวบุคคลทั้งทางร่างกาย และจิตใจผู้ที่พัฒนาตนแล้ว ย่อมได้รับความเคารพนับถือ ยกย่อง เชิดชู ซึ่งตรงกับหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาตอนหนึ่งที่ว่า “ทณฺโธ เสฏฺโฐ มนุสฺสเสสฺสุ” หมายความว่า ในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย บุคคลผู้ฝึกตนดีแล้ว เป็นผู้ประเสริฐสุด^๑ บุคคลที่พัฒนาตนเองได้ดี ก็คือ บุคคลที่สามารถอยู่เหนืออำนาจของความเคยชินบุคคลประเภทนี้จะปรับตัวพัฒนาขึ้นไปเรื่อยๆ ซึ่งถือว่าเป็นความสามารถพิเศษการพัฒนาตน จะช่วยให้บุคคลสำรวมกาย และใจมากขึ้นรู้จัก และควบคุมตนเองในการแสดงออกได้ อย่างเหมาะสม รู้จักข่มใจ มีความอดทน อดกลั้น เพื่อรักษาความดี ความงามของตนจนได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตร คือ เป็นมิตรกับบุคคลทั่วไปได้อย่างดี ฉะนั้นการพัฒนาตน คือ การสร้างความเป็นคนใหม่ในตนเองให้มีความสุขกายที่แข็งแรง สุขภาพจิตที่ดี มีทักษะกำลังใจ มีอุดมการณ์ของชีวิตและเป็นมิตรกับบุคคลทั่วไป^๒

สังคมในปัจจุบันนี้เป็นสังคมที่มนุษย์ทุกคนใฝ่หาความสุขด้วยกันทั้งสิ้น แต่ดูเหมือนว่ายิ่งไขว่คว้าหาความสุข ยิ่งพบแต่ความทุกข์ สาเหตุหนึ่งมาจากการดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั่นเอง เพราะการที่จะเกิดความสุขอย่างแท้จริงได้นั้น ขึ้นอยู่กับการมีวิถีคิดและการปฏิบัติที่ถูกต้อง

^๑ บุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๓/๔๘.

^๒ สงวน สุทธิเลิศอรุณ, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน, (กรุงเทพมหานคร : อักษราพิพัฒน์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๕ - ๑๔๖.

ต่อชีวิตของตนเองและต่อสภาพแวดล้อม ทั้งทางสังคม ทางธรรมชาติ และทางวัตถุโดยทั่วไป” การดำเนินชีวิตที่ดีคือการปฏิบัติตนที่ถูกต้องในกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ กิจกรรมในครอบครัว ในการทำงาน และในสังคม เป็นต้น การดำเนินชีวิตของมนุษย์จะออกมาในรูปแบบของการคิด การทำ และการพูดในทางที่ถูกต้องชอบธรรมอยู่เสมอ จะทำให้ชีวิตตนเองพัฒนาและประสบความสำเร็จ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ชอบการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มด้วยเหตุผล เพื่อความปลอดภัยจากการถูกเบียดเบียนโดยภัยอันตรายต่างๆ หากมองในแง่หนึ่งดูเหมือนการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มก้อนของสังคมมนุษย์จะมีผลแต่ในด้านบวกโดยส่วนเดียว แต่ในความเป็นจริง การอยู่ร่วมกันของมนุษย์มีรายละเอียดมากกว่านั้น มนุษย์มีแรงขับเคลื่อนภายในจิตใจที่แสดงออกมาเป็นความอยากได้ความไม่พอใจ และความลุ่มหลงเมื่อมีสิ่งเร้า และสิ่งนี้ก็จะก่อให้เกิดการเบียดเบียนกันขึ้นซึ่งกลายเป็นปัญหาที่สร้างความอ่อนแอภายในกลุ่มของสังคมมนุษย์นั่นเอง ด้วยเหตุนี้สังคมมนุษย์จึงเรียกร้องกฎระเบียบ (ศีล) เพื่อช่วยควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสมที่จะไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น แต่การไม่เบียดเบียนกันอย่างเดียวย่อมไม่อำนวยประโยชน์แก่การอยู่ร่วมกันได้เต็มที่ เพราะในสังคมมนุษย์ การเบียดเบียนกันไม่ใช่ปัญหาเดียวที่ต้องแก้ไข การมุ่งที่จะเอาตัวรอดเฉพาะตัวโดยไม่ใส่ใจกับความทุกข์ของคนอื่นซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมก็เป็นปัญหาเช่นเดียวกัน ดังนั้น สังคมมนุษย์จึงเรียกร้องการพึ่งพาอาศัยกันและกันก่อให้เกิดการช่วยเหลือแบ่งปันด้วยเหตุนั้น การให้เป็นสิ่งที่ควรกระทำ การที่มนุษย์มีการช่วยเหลือกันนี้ชี้ให้เห็นว่า แม้ว่ามนุษย์จะมีธรรมชาติภายในจิตใจที่เป็นด้านลบ แต่ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ก็มีธรรมชาติด้านบวกเป็นคุณสมบัติภายในจิตใจด้วย และด้วยคุณสมบัติดังกล่าวทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกเมตตา สงสาร และช่วยเหลือ เมื่อเห็นคนอื่นได้รับความเดือดร้อน หรือแม้ในภาวะปกติมนุษย์ก็ยังมิจิตสำนึกในทางเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน การให้ความช่วยเหลือ และการแบ่งปันน้ำใจไมตรีต่อกันนี้ได้ช่วยให้สังคมมนุษย์อยู่กันอย่างมีความเข้มแข็งมากขึ้น ในแง่ดังกล่าวนี้วัฒนธรรมการให้ การช่วยเหลือและการเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันในสังคมมนุษย์จึงไม่ได้เกิดจากอิทธิพลคำสอนของศาสนาใดศาสนาหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ทุกศาสนาจะมีหลักคำสอนว่าด้วยการเสียสละแบ่งปัน ดังนั้นการที่เกิดจากธรรมชาติด้านบวกภายในจิตใจมนุษย์จึงไม่ได้เน้นคุณค่าทางด้านจิตใจเหมือนกับการให้ที่เกิดจากอิทธิพลของศาสนา “คือ ศาสนาทุกศาสนาสอนให้เชื่อว่าการให้เป็นความดีและมีผลเป็นความสุขแก่ผู้ให้ทั้งโลกนี้และโลกหน้า”

“พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูร ธรรมปยุตโต), วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

“พื้น ดอกบัว, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร : โสภณการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๓-๘.

“เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

สังคมไทยเป็นสังคมชาวพุทธซึ่งคนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา^๖ แม้จะเป็นสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มคนที่หลากหลายทั้งเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นแต่ความมีน้ำใจ ไมตรี ช่วยเหลือ แบ่งปันก็เป็นลักษณะร่วมของคนในสังคม ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมการให้ตามคำสอนพุทธศาสนาในอดีตจนถึงสังคมไทยปัจจุบัน เมื่อสังคมได้รับทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความทุกข์ของคนในสังคมที่เกิดจากภัยธรรมชาติ ความยากจน หรือความเจ็บป่วยด้วยโรคร้ายจากสื่อต่างๆ ภาพที่จะเห็นตามมาก็คือ คนในสังคมทุกเชื้อชาติศาสนา ขวนขวายที่จะให้ความช่วยเหลือตามกำลังความสามารถ ประเด็นที่น่าจะศึกษาอย่างยิ่งก็คือ การศึกษาถึง การให้เชิงพุทธแตกต่างจากการให้ในวัฒนธรรมศาสนาอื่นๆ อย่างไรก็ตามการหนึ่งในสภาพสังคมปัจจุบัน ปัญหาเศรษฐกิจทำให้คนในสังคมต่างได้รับผลกระทบสภาพที่ทุกคนต่างดิ้นรนเพื่อเอาตัวรอด มุ่งประโยชน์ของตัวเองเป็นที่ตั้ง คนที่ฉลาดประกอบการในเชิงธุรกิจย่อมสามารถที่จะเอาตัวรอดได้ แต่คนที่มีกำลังความสามารถน้อยกว่าคงไม่อาจคาดหวังจะได้รับการช่วยเหลือ เพราะในสภาพการณ์เช่นนี้ การเอื้อเพื่อแบ่งปันจะเกิดขึ้นได้น้อยมาก จิตสำนึกแห่งความเอื้อเพื่อแบ่งปันด้วยความรักในเพื่อนมนุษย์ร่วมสังคมคงเกิดขึ้นได้ยากดังนั้นการศึกษาวัฒนธรรมการให้เชิงพุทธเพื่อการเข้ามามีบทบาทในการค้ำจุนสังคม จึงเป็นประเด็นที่น่าศึกษาอย่างยิ่ง หลักเศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญ กับการแก้ปัญหาจากภายในสู่ภายนอกที่มุ่งเอาชนะกิเลสที่มีอยู่ในจิตใจ คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เน้นการมีปัญญารู้เท่าทันในการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นและเป็นการพัฒนาตนเองสังคม สิ่งแวดล้อม ด้วยความสมดุล^๗

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น ประกอบด้วยหลักธรรมไตรสิกขา คือ ๑) อริสัณห์สิกขา หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง สติเป็นที่พึ่ง เป็นเบื้องต้น เป็นความประพฤติ เป็นความสำรวมเป็นความระวัง เป็นหัวหน้าเป็นประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล นี้ชื่อว่า อริสัณห์สิกขา^๘ ๒) อริจิตสิกขา หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่น สมาธิอย่างสูงการสังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายบรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติดและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์ สงบระงับไปแล้ว การฝึกอบรมจิตนั้น มุ่งเน้นที่ความตั้งมั่นแห่งจิต ,

^๖ ประเวศ วะสี, พุทธธรรมกับสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน , ม.ป.ป.), หน้า ๔.

^๗ พระมหาประทีป พรหมสิทธิ์, “การศึกษาเชิงปรัชญาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง”, รายงานการศึกษาอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

^๘ พ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๐/๖๐๖.

การทำให้สงบแน่วแน่เพื่อให้จิตบริสุทธิ์ ไม่ฟุ้งซ่าน เป็นกลาง ปราศจากอคติ ชื่อว่า อธิจิตสิกขา^๙ และ ๓) อธิปัญญาสิกขา หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง การรู้ชัดตามความเป็นจริงในอริยสัจ ๔ เป็นลำดับไปจนทำให้แจ้งทั้งเจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ สามารถทำลายอาสวะกิเลสให้หมดไป นี่ชื่อว่า อธิปัญญาสิกขา^{๑๐}

ในยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน มุ่งพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกกลุ่มวัยให้มีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีจิตสำนึกวัฒนธรรมที่ดีงามและรู้คุณค่าความเป็นไทย มีโอกาสและสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง และเป็นพลังทางสังคมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ยกระดับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทยให้ได้มาตรฐานสากล และเพิ่มโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย และเสริมสร้างสภาพแวดล้อมทางครอบครัว ชุมชน และสังคมให้มั่นคงและเอื้อต่อการพัฒนาคนอย่างสอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต มีแนวทางสำคัญ คือ ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้เรียน ต้องเป็นคนดี มีคุณธรรม ปัญญา และมีความสุขในการเรียนของผู้เรียน ทางพุทธวิธีที่เน้นกระบวนการฝึกอบรม และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติทั้งทางกาย วาจา และใจอย่างระมัดระวัง ต่อจากนั้นผู้เรียนจะพิจารณาผลของการปฏิบัติของตนจนกำหนดข้อควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ใจ ของตนเองได้คือการสอนแบบไตรสิกขา ทั้งนี้เพื่อนำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^{๑๑}

ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญแห่งความเป็นมนุษย์ และพฤติกรรมของความเป็นมนุษย์ที่สามารถจะพัฒนาได้ ประกอบกับสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมชาวพุทธ ทั้งหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ก็มีมากเพียงพอต่อการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ได้ จึงมีความสนใจ ในอันที่จะศึกษาวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ การประยุกต์ไตรสิกขาในทางพระ พุทธศาสนาไปพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ วิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปผลการวิจัย และนำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

^๙ บ.ม. (ไทย) ๒๕/๑๐/๔๕.

^{๑๐} บ.ม. (ไทย) ๒๕/๑๐/๔๕.

^{๑๑} นาคน้อย บุตรประเสริฐ, การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา ๑ ด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา ร่วมกับกิจกรรมกลุ่ม, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๘), หน้า ๒๔.

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑. เพื่อศึกษายุทธศาสตร์ของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๒.๒. เพื่อวิเคราะห์ยุทธศาสตร์การประยุกต์ไตรสิกขาในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษา ปัญหาพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน สภาพการณ์ของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสังคมไทยปัจจุบัน และวิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักการทางพุทธศาสนา โดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา เป็นตัวสนับสนุนและข้อมูลวิทยานิพนธ์ตลอดจน เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑.๓.๑. ด้านเอกสาร การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษา วิจัยเชิง เอกสาร (Documentary research) โดยอาศัยข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕ ศึกษาเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากเอกสาร หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบทความต่างๆทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศในบางส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือ งานวิจัย บทความ และวิทยานิพนธ์ รวมทั้งเอกสารจากสื่ออินเทอร์เน็ต

๑.๓.๒. ด้านเนื้อหา งานวิจัยมุ่งศึกษา ยุทธศาสตร์ของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสังคมไทยปัจจุบัน และศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ยุทธศาสตร์ หมายถึง การวางแผนงาน นโยบาย หลักการ วิธีการและกระบวนการในการพัฒนาที่องค์กรทำเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งไม่ใช่งานประจำ แต่หมายถึง การพัฒนางานประจำหรือ การสร้างงานใหม่ การที่องค์กรจะดำเนินการไปสู่ความสำเร็จได้ จำเป็นต้องมีวิธี การบริหารยุทธศาสตร์หรือการบริหารเชิงกลยุทธ์และมีตัวชี้วัดความสำเร็จที่ชัดเจน ซึ่งตัวชี้วัดความสำเร็จของแต่ละองค์กรก็จะไม่เหมือนกัน

การพัฒนา หมายถึง ทำให้มั่นคง ทำให้ก้าวหน้า ทำให้บ้านเมืองมั่นคงมีความเจริญ ความหมายของการพัฒนาประเทศนี้ก็เท่ากับตั้งใจที่จะทำให้ชีวิตของแต่ละคนมีความรู้ ความสามารถ มีความสุขมีความเจริญ

ทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง มนุษย์ในฐานะที่เป็นทรัพยากรที่สำคัญในการบรรลุถึงการพัฒนาด้านร่างกายและจิตใจ จนถึงขั้นเป็นผู้ประเสริฐสูงสุด เนื่องจากมนุษย์สามารถพัฒนาศักยภาพได้และมีบทบาทในการสร้างสรรค์ผลักดันสังคมให้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีได้ ในที่นี้ผู้วิจัย หมายถึง ประชาชนที่ปฏิบัติธรรมในเขตเทศบาลนครขอนแก่น

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การเจริญเติบโตของมนุษย์โดยเน้นไปที่การขยายขอบเขตความสามารถของบุคคลให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้นและสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ประสบการณ์ที่ได้รับมาใช้ในการแก้ปัญหาหรือเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานในสถานการณ์ใหม่ๆ ที่แตกต่างกันออกไป

หลักไตรสิกขา หมายถึง สิ่งที่จะต้องศึกษา ๓ อย่าง ได้แก่ ศีลคือการสำรวมกาย สมาริคือการสำรวมใจ เพื่อให้เกิดปัญญา ประกอบด้วย ๑. อธิศีลสิกขา สิกขาคือศีลอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง ๒. อธิจิตสิกขา สิกขาคือจิตอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่น สมาธิอย่างสูง และ ๓. อธิปัญญาสิกขา สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน) ได้อธิบายว่า การศึกษานั้นต้องจัดเพื่อให้บุคคลมีความรู้ ความสามารถในการประกอบกิจการ และในการอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี โดยให้เขามีความเป็นคนโดยสมบูรณ์ เพราะเหตุเพียงที่เกิดมามีรูปร่างเป็นคน ต่อเมื่อมีการปฏิบัติประกอบด้วยความรู้สึกลึกซึ้งชอบชั่วดีสมกับความเป็นคน จึงจะเรียกว่า เป็นคนโดยธรรม เมื่อมีธรรมของคนบริบูรณ์จึงจะถือว่าเป็นคนโดยสมบูรณ์^{๑๒}

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาว่า เป็นสภาพที่เป็นกลาง ๆ ทำให้เจริญก้าวหน้า และการพัฒนานั้นต้องดับทุกข์ได้ด้วย ไม่มีดีมีชั่วปะปนอยู่ด้วย ดังความตอนหนึ่งว่า พัฒนาแปลว่าเจริญ หมายถึง มากขึ้นหรือเพิ่มขึ้นเท่านั้นเอง ไม่ได้หมายความว่าชั่วหรือดีเช่น ผมที่ศีรษะมันรกรหนาแน่นขึ้นก็เรียกได้ว่าผมมันพัฒนาเหมือนกัน แต่ไม่ได้หมายถึงว่าดี คำว่า พัฒนาเป็นคำกลาง ๆ ก็ต้องพัฒนาให้เป็นในทางที่ดีดับทุกข์ ก็ต้องไม่มีดีมีชั่ว ไม่มีบวกมีลบ^{๑๓}

รัชชนันท์ อิศเรศ ได้กล่าวว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นมนุษย์เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่แตกต่างจากทรัพยากรธรรมชาติอย่างอื่น เนื่องจากมนุษย์มีมันสมองที่โตกว่าสัตว์อื่นๆ มีความคิดมีวัฒนธรรมและมีอารยธรรมที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันสิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรมนั้นทำให้มนุษย์พยายามเอาตัวรอดปรับปรุงสภาพธรรมชาติให้

^{๑๒} สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน), **หลักพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๓๔๔-๓๔๕.

^{๑๓} พุทธทาสภิกขุ, **การสังเคราะห์ส่วนที่ยังขาดอยู่**, (นนทบุรี : พิมพ์ดี, ๒๕๓๗), หน้า ๓๓.

เหมาะสมกับการดำรงชีวิตและรวมไปถึงการพยายามเอาชนะธรรมชาติ มนุษย์พยายามสร้างเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ และสิ่งประดิษฐ์เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานที่เรียกว่าปัจจัยสี่^{๔๔}

วรนาถ แสงมณี ได้กล่าวว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์คือกระบวนการที่ผู้บริหารใช้ศิลปะและกลยุทธ์ดำเนินการสรรหาคัดเลือกและบรรจุบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมให้ปฏิบัติงานในองค์กรพร้อมทั้งสนใจการพัฒนาธรรมาภิบาลให้สมาชิกที่ปฏิบัติงานในองค์กรเพิ่มพูนความรู้ความสามารถมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดีในการทำงาน^{๔๕}

ณัฐพันธ์ เขจรนันท์ ได้กล่าวว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หมายถึงกระบวนการที่ผู้บริหารผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับงานบุคลากรหรือบุคคลที่ต้องปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับบุคลากรขององค์กรร่วมกันใช้ความรู้ทักษะและประสบการณ์ในการสรรหาการเลือกและบรรจุบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมให้เข้าปฏิบัติงานในองค์กรพร้อมทั้งดำเนินการธรรมาภิบาลและพัฒนาให้บุคลากรขององค์กรมีศักยภาพที่เหมาะสมในการปฏิบัติงานและมีคุณภาพชีวิตการทำงานเหมาะสม^{๔๖}

ศาสตราจารย์สุพจน์ วรณศิริ ได้กล่าวว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หมายถึงการดำเนินกิจกรรมต่างๆที่จำเป็นเกี่ยวกับทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้องค์กรมีทรัพยากรมนุษย์ที่เพียงพอทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณตลอดจนสามารถดำเนินงานได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดการที่จะทำให้องค์กรมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพและปริมาณที่เพียงพอจำเป็นต้องมีกระบวนการขั้นตอนต่างๆ เริ่มต้นจากการวางแผนทรัพยากรมนุษย์การจัดคนเข้าทำงานการฝึกอบรมและการพัฒนาการจ่ายค่าตอบแทนการประเมินผลการปฏิบัติงานและการรักษาความสัมพันธ์^{๔๗}

เรียบ ศรีทอง ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาคน ว่า พฤติกรรม (Behavior) เป็นผลมาจากการแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าในสถานการณ์ต่างๆการกระทำของมนุษย์อาจสังเกตเห็นได้ชัดเจน ได้แก่การกระทำทางกาย เช่น การยืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้น เรียกว่า “กายกรรม”การกระทำทางวาจา ได้แก่การพูด สนทนาการทักทายและการสั่งสอน เป็นต้น เรียกว่า

^{๔๔} รัชชนันท์ อิศรเดช, การบริหารสิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕) หน้า ๑๓.

^{๔๕} วรนาถ แสงมณี, การบริหารทรัพยากรมนุษย์ / งานบุคคล, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดประสิทธิ์ภัณฑ์แอนด์พรีนติ้ง, ๒๕๔๗), หน้า ๒.

^{๔๖} ณัฐพันธ์ เขจรนันท์, การจัดการทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดเม็ดทรายพรีนติ้ง ๒๕๕๑), หน้า ๑๕.

^{๔๗} ศาสตราจารย์สุพจน์ วรณศิริ, การจัดการ : จากมุมมองนักบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จี.พี.ไอเบอร์ดพรีนติ้งจำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๖๗.

“วจีกรรม” ส่วนการกระทำที่ซับซ้อนมากขึ้น ยากต่อความเข้าใจต้องติดตามสังเกตวิเคราะห์ ดีความ และประเมินค่าเป็นการกระทำทางใจ เช่น การคิด การจำ การลืม การเรียนรู้ แรงจูงใจ เจตคติ ความเมตตาหรือความรัก เป็นต้นเรียกว่า “มโนกรรม” พฤติกรรมของมนุษย์ทั้ง ๓ ลักษณะ มิได้อยู่แยกจากกัน แต่ทำงานผสมผสานเป็นจิตหรือจริยาตามลักษณะความประพฤติประจำอยู่ในสันดาน พื้นเพจิต หรือลักษณะอุปนิสัย ๖ ประเภท คือ รากะจริต โทสะจริต โมหะจริต สัทธาจริต พุทธิจริต วิตกจริต^{๑๘}

สงวน สุทธิเลิศอรุณ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตนว่า การพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์นั้น คือ การพัฒนาตัวบุคคลทั้งทางร่างกาย และจิตใจผู้ที่พัฒนาตนแล้วย่อมได้รับความเคารพนับถือ ยกย่อง เชิดชู ซึ่งตรงกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา ตอนหนึ่งที่ว่า “ทณฺโตะ เสฏฺโหม นุสฺเสสฺสุ” หมายความว่า การได้ฝึกตนให้ดี ย่อมเป็นผู้ประเสริฐสุด บุคคลที่พัฒนาตนเองได้ดี ก็คือ บุคคลที่สามารถอยู่เหนืออำนาจของความเคยชินบุคคลประเภทนี้จะปรับตัวพัฒนาขึ้นไปเรื่อยๆ ซึ่งถือว่าเป็นความสามารถพิเศษ การพัฒนาตนจะช่วยให้บุคคลสำรวมกายและใจมากขึ้น รู้จักและควบคุมตนเองในการแสดงออกได้อย่างเหมาะสม รู้จักข่มใจ มีความอดทน อดกลั้น เพื่อรักษาความดี ความงามของตน จนได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตร คือเป็นมิตรกับบุคคลทั่วไปได้อย่างดี การพัฒนา คือการสร้างความเป็นคนใหม่ในตนเองให้มีสุขภาพกายที่แข็งแรง สุขภาพจิตที่ดี มีทักษะกำลังใจ มีจุดมุ่งหมายของชีวิตและเป็นมิตรกับบุคคลทั่วไป การพัฒนาตนในด้านคุณลักษณะส่วนบุคคลที่จำเป็นเพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างเสริมมนุษยสัมพันธ์ของบุคคลโดยทั่วไป^{๑๙}

สุจิตี ดิสงคราม ได้กล่าวถึงสภาพปัญหาทั่วไปในปัจจุบันนี้ว่า จากสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมีผลทำให้การศึกษาต้องพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปด้วยรัฐบาล โดยกระทรวงศึกษาธิการ จึงได้กำหนดนโยบาย การ ปฏิรูปการศึกษา ซึ่งจุดมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อสร้างบุคคลแห่งการเรียนรู้ องค์การแห่งการเรียนรู้ และสังคมแห่งการเรียนรู้เกิดขึ้นให้ถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดที่กำหนดไว้ คือ เพื่อให้ประชาชนมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และพัฒนาประเทศให้สามารถอยู่ในสังคมโลกได้อย่างมีความสุข^{๒๐}

^{๑๘} เรียม ศรีทอง, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเวิร์คเวฟ เอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

^{๑๙} สงวน สุทธิเลิศอรุณ, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน, (กรุงเทพมหานคร : อักษราพิพัฒน์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔๕ - ๑๔๖.

^{๒๐} สุจิตี ดิสงคราม. “สภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษา ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา ๑๐”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๖).

๑.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหากัทรภูวโนย ภทฺทภูริ (ยืมเกิด) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ศึกษายาทบาทในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของพระราชปัญญาเวที (ริต ริตเวที)” ได้พบว่าพระพุทธเจ้าทรงวางหลักไตรสิกขาเป็นหลักในการพัฒนาการทรัพยากรมนุษย์ (พุทธบริษัท ๔) โดยทรงมองว่ามนุษย์นั้นเป็นผู้ที่สามารถฝึกฝนได้และมนุษย์เป็นศูนย์กลางแห่งการฝึกทุกๆด้านได้แก่อิทธิพลสิกขาหลักการฝึกความประพฤติสุจริตทางกายวาจาและอาชีวะหมายรวมเอาองค์มรรคคือสัมมาวาจาสัมมากรรมันตะและสัมมาอาชีวะเป็นเรื่องของการฝึกฝนในด้านพฤติกรรมโดยใช้ศีลเป็นเครื่องมือที่ใช้เป็นจุดเริ่มต้นในขบวนการแห่งการศึกษาและการพัฒนามนุษย์^{๒๑}

พระศักดิ์ดา วิสุทธิญาโณ (มรดา) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา” พบว่ากระบวนการพัฒนามนุษย์ตามหลักของพระพุทธศาสนานั้นพัฒนาด้านจิตใจเป็นหลักโดยเครื่องมือสำหรับการพัฒนาคือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเช่นศีลคือการฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรมทางกายและวาจาให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง (ใช้เป็นเครื่องควบคุม) สมาธิคือการฝึกพัฒนาในด้านจิตใจมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจิตใจเป็นรากฐานของพฤติกรรม (ใช้เป็นเครื่องพัฒนาคน) ปัญญาคือการพัฒนาปัญญามีความสำคัญสูงสุดเพราะปัญญาเป็นตัวแทนทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด (ใช้เป็นเครื่องสร้างความเจริญ)^{๒๒}

พระจิรวัดน์ อุดตมเมธี (วุฒิพงศ์) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา” พบว่ากระบวนการพัฒนาคนตามหลักไตรสิกขาเรียกว่าภาวนา๔ ได้แก่กายภาวนาศีลภาวนาจิตภาวนาและปัญญาภาวนาศีลภาวนาเป็นเรื่องของการพัฒนาคนให้มีระเบียบในการดำรงชีวิตและในการอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมโดยที่ไม่ให้มีการเบียดเบียนกันศีลนั้นมุ่งเน้นไม่ให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นแก่สังคมในขณะที่เดียวกันก็ให้ประพฤติดังที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นและสังคมการมีระเบียบวินัยการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดีเหล่านี้เป็นเรื่องของศีลทั้งหมด^{๒๓}

^{๒๑} พระมหากัทรภูวโนย ภทฺทภูริ (ยืมเกิด), “ศึกษายาทบาทในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของพระราชปัญญาเวที (ริต ริตเวที)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

^{๒๒} พระศักดิ์ดา วิสุทธิญาโณ (มรดา), “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๔.

^{๒๓} พระจิรวัดน์ อุดตมเมธี (วุฒิพงศ์), “ศึกษาวิเคราะห์การศึกษาเพื่อพัฒนาคนตามทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๘๔-๘๖.

พระราชนิพนธ์ วิจารณ์ (ไชยเจริญ) สรุปถึงการพัฒนามนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนาในงานวิจัย ซึ่งสรุปความได้ว่า แนวทางการพัฒนาที่ถูกทางและเป็นการพัฒนาที่ได้สมดุล คือไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ซึ่งจะนำไปสู่ผลสำเร็จในการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ หลักคำสอนในพระพุทธศาสนานั้น เป็นหลักธรรมเพื่อการพัฒนาคนโดยตรง ซึ่งมีหลายประการ เช่น หลักคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาตนเอง สังคม การปกครอง เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีหลักธรรมเพื่อพัฒนามนุษย์ให้ไปสู่ความหลุดพ้น โดยมีแนวทางการพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ที่พัฒนาคนทั้งทางด้านพฤติกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และ ปัญญา ซึ่งการพัฒนาต้องศึกษาทั้งเนื้อหา (ปริยัติ) การลงมือปฏิบัติ (ปฏิบัติ) เพื่อให้เข้าใจกฎแห่งธรรมชาติ หรือกฎของชีวิต อันจะนำไปสู่ผลสำเร็จ (ปฏิเวธ) สำหรับหลักการปฏิบัติที่เน้นดำเนินตามหลัก ภาวนา ๔ คือ กาย ศีล จิต และปัญญา เพื่อให้เกิดดุลยภาพแห่งการพัฒนาอย่างแท้จริง^{๒๔}

วิษณุภา เมธีวรฉัตร ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ : กรณีศึกษาโรงเรียนสิริวงศวิทยาสังฆมณฑลนครสวรรค์” ได้สรุปว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นการศึกษาเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้องค์การประสบความสำเร็จเพราะการศึกษาทำให้คนพัฒนาขึ้นได้และการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยมุ่งเน้น ๔ ด้านคือพัฒนาการทางร่างกายทางสังคมทางอารมณ์และทางปัญญา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ พัฒนาชีวิตให้รู้ความจริงของโลก และชีวิตอย่างแท้จริง ทำให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้า ดำเนินแนวทางชีวิตที่ถูกต้อง ส่วนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาจิตใจ ให้มีคุณค่าทางด้านจิตใจ คือเจตนาที่จะงดเว้น การกระทำที่เป็นการเบียดเบียนหรือก่อโทษ จะทำให้จิตใจบริสุทธิ์ เป็นวิธีการพัฒนาคุณภาพจิตใจให้ก้าวหน้าขึ้น เพื่อให้เป็นบ่อเกิดของปัญญา^{๒๕}

สุจิตติ ศิขระธรรม ได้กล่าวถึงสภาพปัญหาทั่วไปในปัจจุบันนี้ว่า จากสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมีผลทำให้การศึกษาต้องพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปด้วยรัฐบาล โดยกระทรวงศึกษาธิการ จึงได้กำหนดนโยบาย การ ปฏิรูปการศึกษา ซึ่งจุดมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อสร้างบุคคลแห่งการเรียนรู้ องค์การแห่งการเรียนรู้ และสังคมแห่งการเรียนรู้เกิดขึ้นให้ถึง

^{๒๔} พระราชนิพนธ์ วิจารณ์ (ไชยเจริญ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศาสนาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๘๕ .

^{๒๕} วิษณุภา เมธีวรฉัตร, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ : กรณีศึกษาโรงเรียนสิริวงศวิทยาสังฆมณฑลนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๐-๓๒.

จุดมุ่งหมายสูงสุดที่กำหนดไว้ คือ เพื่อให้ประชาชนมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และพัฒนาประเทศให้สามารถอยู่ในสังคมโลกได้อย่างมีความสุข^{๒๖}

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือวิธีการของผู้บริหารที่ใช้ในการพัฒนามนุษย์ให้มีประสิทธิภาพในการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ขององค์กร และพัฒนาชีวิตให้รู้ความจริงของโลก และชีวิตอย่างแท้จริง ทำให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้า ดำเนินแนวทางชีวิตที่ถูกต้อง ส่วนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาจิตใจ ให้มีคุณค่าทางด้านจิตใจ คือเจตนาที่จะงดเว้น การกระทำที่เป็นการเบียดเบียนหรือก่อโทษ จะทำให้จิตใจบริสุทธิ์ เป็นวิธีการพัฒนาคุณภาพจิตใจให้ก้าวหน้าขึ้น เพื่อให้เป็นบ่อเกิดของปัญญา ผู้วิจัยจะได้นำไปเป็นแนวทาง และเป็นกรอบแนวคิดประกอบการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ต่อไป

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งเน้นศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีลำดับขั้นตอนดังนี้

๑.๖.๑ ขั้นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร โดยแบ่งตามแหล่งข้อมูล ดังนี้

๑.๖.๑.๑ ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ และคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ เพื่อรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

๑.๖.๑.๒ ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้ศึกษาจากคัมภีร์ชั้นนอรรถกถาฎีกาชั้นหลังๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนา และได้อาศัยตำราหนังสือเอกสารบทความงานวิจัยเชิงวิชาการที่เกี่ยวข้องกับเรื่องและวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมทั้งปัญหาที่ต้องการทราบเพื่อนำมาประมวลใช้ประกอบในการวิจัยครั้งนี้

๑.๖.๒ ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล

๑. จัดระบบข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รับจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์

๒. วิเคราะห์ข้อมูล ดีความ ตามบริบทต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ด้วย

วิธีอุปนัย (Inductive) คือ การหาเหตุผล โดยอาศัยข้อเท็จจริง หรือ ข้อมูลต่าง ๆ

^{๒๖} ศุจี ศิสงคราม, “สภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา ๑๐”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๖).

๓. สรุป วิเคราะห์ สังเคราะห์ผลการศึกษา แล้วนำเสนอเป็นรายงานการวิจัย
เชิงพรรณนาวิเคราะห์ แล้วเสนอผลงานวิจัยต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

๑.๒ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๒.๑. ทำให้ทราบยุทธศาสตร์ของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๒.๒. ได้องค์ความรู้ยุทธศาสตร์การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์